

Konya İlinde Mısır Üretimi Yapan Tarım İŞletmelerinin ÇMVA Sistemine Göre Standart Faaliyet Sonuçları

*Standart Activity Results of Agricultural Enterprises Producing Corn In Konya
Province According To The CMVA System*

Ayten ATLI

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Dr. Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Selçuklu/Konya

ayten.gorgel@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-0493-0611

Yusuf ÇELİK

Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Selçuklu/Konya

yucelik@selcuk.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4249-0541

Atıf / Cite as: Atlı, A., Çelik, Y. (2024). Konya İlinde Mısır Üretimi Yapan Tarım İşletmelerinin ÇMVA Sistemine Göre Standart Faaliyet Sonuçları, Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi (TEAD), 10(2), 134-155

JEL sınıflaması kodları / *JEL classification codes:* Q0 - Q1 - Q18

DOI: 10.61513/tead.1517168

Bu makale, sorumlu yazarın Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında yürüttüğü “Mısır Üretimi Yapan Tarım İşletmelerinin İşletme Tiplerine Göre Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilirliği: Konya İli Örneği” adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş tarihi / Received date: 16.07.2024

Kabul tarihi / Accepted date: 04.11.2024

e-ISSN: 2687 – 2765

Cilt / Volume: 10, Sayı / Issue:2, Yıl / Year: 2024

Konya İlinde Mısır Üretimi Yapan Tarım İşletmelerinin ÇMVA Sistemine Göre Standart Faaliyet Sonuçları

Özet

Bu çalışmada, Konya ilinde mısır üretimi yapan tarım işletmelerinin Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) sistemine göre yıllık standart sonuçları belirlenmiştir. Çalışmanın temel verilerini, Konya ilinde gayeli olarak belirlenen ilçe ve köylerde mısır üretimi yapan tarım işletmelerinden tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenen 105 adet tarım işletmesinden anket yöntemi ile elde edilen veriler oluşturmuştur. Çalışma kapsamında incelenen tarım işletmelerinin işletme tiplerinin; uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği yapan işletmeler, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeler ve karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeler olmak üzere üç tarım işletme tipinde oldukları saptanmıştır. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam çıktının %64,60'ı toplam girdi masrafları, %35,40'ı net işletme aile geliridir. Toplam çıktının %54,80'i brüt işletme karı, %40,94'ü işletme net katma değeridir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam çıktının %83,02'si toplam girdi masrafları, %16,98'i net işletme aile geliridir. Toplam çıktının %36,48'i brüt işletme karı, %22,17'si işletme net katma değeridir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam çıktının %57,20'si toplam girdi masrafları, %42,80'i net işletme aile geliridir. Toplam çıktının %54,83'ü brüt işletme karı, %45,15'i işletme net katma değeridir. Tüm işletme tipleri ortalamasında ise toplam çıktının %63,76'sı toplam girdi masrafları, %36,24'ü net işletme aile geliridir. Toplam çıktının %53,61'i brüt işletme karı, %40,88'i işletme net katma değeridir. İşletme tipleri ortalaması olarak toplam çıktı içinde en yüksek oranda işletme net katma değeri ve işletme net aile geliri Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği işletme tipinde olduğu saptanmıştır. İşletme tipleri ortalamasında dekara düşen toplam çıktı 9.541,70 TL, dekara düşen toplam gider 6.083,96 TL olarak bulunmuştur. İşletme tipleri ortalamasında bir birim aktif sermayeye düşen toplam çıktı 0,15 TL, bir birim aktif sermayeye düşen toplam girdi masrafları 0,10 TL olarak hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım işletmesi, Çiftlik Muhasebesi Veri Ağı (ÇMVA), Standart sonuçlar.

Standard Activity Results of Agricultural Enterprises Producing Corn in Konya Province According to the ÇMVA System

Abstract

The purpose of this study is to determine the standard annual activity results of agricultural enterprises producing corn in Konya province according to the Farm Accounting Data Network (CAMVA) system. The basic data of the study consists of data obtained by survey method from 105 agricultural enterprises producing corn in the purposefully determined districts and villages of Konya province, determined according to the stratified random sampling method. Business types of agricultural enterprises examined within the scope of the study; It has been determined that there are three types of agricultural enterprises: enterprises that grow specialized field crops, enterprises that produce specialized animal breeding, and enterprises that raise mixed plant products and animals. In the average of the specialized field crop cultivation business type, 64.60% of the total output is total input costs and 35.40% is net business family income. 54.80% of the total output is gross operating profit and 40.94% is business net added value. In the average of the specialized animal breeding business type, 83.02% of the total output is total input costs and 16.98% is net business family income. 36.48% of the total output is gross operating profit and 22.17% is business net added value. In the mixed crop product and animal breeding business type average, 57.20% of the total output is total input costs and 42.80% is net business family income. 54.83% of the total output is gross operating profit and 45.15% is business net added value. On average for all business types, 63.76% of the total output is total input costs and 36.24% is net business family income. 53.61% of the total output is gross operating profit and 40.88% is business net added value. As an average of business types, it was determined that the highest percentage of business net added value and business net family income in total output was in the Mixed Crop Product and Animal Breeding business type. On average for business types, the total output per decare was found to be 9,541.70 TL, and the total expense per decare was found to be 6,083.96 TL. On average for business types, the total output per unit of active capital is calculated as 0.15 TL, and the total input costs per unit of active capital is calculated as 0.10 TL.

Keywords: Farm, Farm Accounting Data Network (FADN), Standart results.

1.GİRİŞ

Tarım sektörü, insanların beslenmesi için gerekli olan gıda maddelerini üretmesi gibi stratejik fonksiyonunun yanında, milli gelir, istihdam ve ihracattaki payıyla da önemli bir sektör olma özelliğine sahiptir. Tarım sektörünün, serbest piyasa şartlarında önemini devam ettirebilmesi ancak geleceğe yönelik doğru kararların alınmasına bağlıdır. Bu da doğru bilgiler ile mevcut kaynakların daha etkin kullanılması ile mümkündür.

Türkiye’de tarım sektöründe doğru bilgiler elde etme ve bu bilgilere dayalı kaynakların etkin kullanımı konusunda, birçoğu ancak uzun vadede çözülebilecek yapısal problemler bulunmaktadır. Bütün bu problemlerin çözümü, planlı ve projeye dayalı çalışmaları gerektirmektedir. Bunun içinde öncelikle sağlıklı ve sürekli işleyen bir bilgi ağına ihtiyaç vardır. İhtiyaç duyulan bilgiler içerisinde yer alan mali bilgiler, en kolay ve sağlıklı olarak işletmelerin yapısına uygun olarak düzenlenmiş muhasebe sisteminden sağlanabilmektedir (Direk ve Erol, 2012).

Tarımsal işletmelerde kayıt sisteminin yerleştirilmesi ile girdi-çıkış kayıtları tutulabilecek, bir maliyet rehberi oluşturulabilecek, diğer taraftan da bu verilerin analizi yapılabilecek ve işletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarının ortaya konulmasında standartlaşmaya gidilebilecektir (Saner vd., 2017).

Tarım işletmelerinde yapılan faaliyetler çeşitli olmaları ve biyolojik özellik taşımaları nedeniyle karmaşıktır. Bu bakımdan doğru ve gerçek verinin sağlanması tarım işletmelerinde diğer işletmelere kıyasla daha önemlidir (Fidan, 2018).Ancak, Türkiye’de tarım işletmelerinin büyük bir kısmında, muhasebe kayıtlarını düzenli olarak tutma alışkanlığı bulunmamaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, sanayi ve ticaret işletmelerinde olduğu gibi tarım işletmelerinde de muhasebeye gerekli önem verilmektedir. Bunun en önemli göstergesi;ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Fransa ve İngiltere gibi birçok ülkede tarımsal faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili standartların hazırlanması, 2003 tarihi

itibari ile tarımsal faaliyetlerle ilgili Uluslararası Muhasebe Standardı’nın uygulamaya konulması ve Avrupa Birliği’nde ise ortak ilkelere dayanan çiftlik muhasebe veri ağının (ÇMVA) (Farm Accountancy Data Network: FADN) kurulmuş olmasıdır (Tokay ve Deran, 2011).

AB’de ÇMVA oluşturulmadan önce her üye ülkenin kendi farklı tarımsal kayıt tutma yaklaşımları nedeniyle veri toplama ve analiz heterojenliği, tarım işletmelerinin yapısal durum ve işletme faaliyet sonuçlarını ülkeler itibariyle karşılaştırma ve değerlendirmede sorunlara neden olmuştur. Bu nedenle, tüm ülkelerde aynı yöntemlere göre kayıt tutma ve standart sonuçlar hesaplama gerekliliği ortaya çıkmıştır (Çelik, 2017). Bu amaçla AB’de, tarım işletmelerinin ihtiyacı olan muhasebe sistemini geliştirebilmek, tarım işletmelerine kayıt tutma alışkanlığı kazandırabilmek ve bu kayıtları toplayarak analiz edebilmek amacıyla ÇMVA sistemi kurulmuştur (Ovalı, 2009).

AB’de oluşturulan ÇMVA sistemini diğer tarımsal veri sistemlerinden üstün kılan temel özellikler şu şekilde sıralanabilir (Çelik, 2017):

-ÇMVA bütün üye ülkelerin her bölge, işletme tipi ve ekonomik büyüklük sınıflarındaki tarım işletmelerini temsil edecek şekilde düzenlenmiş tek muhasebe sistemidir.

-Tüm üye ülkelerde aynı döneme ilişkin verilerin toplanması nedeniyle karşılaştırmalarda kolaylık ve rasyonellik sağlamaktadır.

-ÇMVA sistemi AB’deki tarım işletmelerinin fiziki ve yapısal göstergeleri yanında finansal göstergelerini de sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır.

ÇMVA sistemi ile çok boyutlu analizler yapılabildiği için ihtiyaca göre çok farklı tablolar düzenlenebilir. ÇMVA sistemi sonuçları arasında karşılaştırma yapılabilmesini sağlamak amacıyla, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından çeşitli standart sonuçlar ve bu sonuçlar ile ilgili hesap kalemleri belirlenmiştir (Çelik, 2017).

Türkiye’de Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından ÇMVA uygulamaları başlatılmış ve geliştirme çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca ilgili

literatürde de ÇMVA metodolojisine dayalı olarak tarım işletmelerinin analizleri yapılmakla beraber bu analizler yeterince yaygınlaşmamıştır. Bu çalışmada, Konya ilinde mısır üretimi yapan tarım işletmelerinin Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) sistemine göre bazı standart sonuçları belirlenerek analiz edilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Çalışmanın temel materyalini, araştırma alanında örnek olarak seçilen 105 tarım işletmesinden elde edilen veriler oluşturmuştur. İkincil veri olarak ise konu ile ilgili yapılmış araştırma, inceleme, derleme ve kurum kuruluş raporlarından yararlanılmıştır.

2.2. Yöntem

2.2.1. Örnek ilçelerin seçiminde uygulanan yöntem

Çalışmada incelemeye alınan örnek ilçeleri Konya ilinde 2021-2022 yılı üretim döneminde mısır ekiminin en fazla yapıldığı ilçelerdir. İlçelere ait ekilen mısır alan verileri Konya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden tedarik edilmiştir. Tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre örnek sayısı belirlenmiştir.

2.2.2. Örnek işletme sayısının tespitinde uygulanan yöntem

Araştırmada anket yapılacak işletme sayısının belirlenmesinde tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi uygulanmış, %5 hata payı ve %90 güvenilirlik sınırları içerisinde örnek sayısı 105 olarak hesaplanmıştır.

Tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre örnek sayısı aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmıştır (Yamane, 1967).

$$n = \frac{N \cdot [\sum (Nh \cdot Sh^2)]}{N^2 D^2 + \sum [Nh \cdot Sh^2]}$$

$$D^2 = d^2 / z^2$$

Formülde;

n: Örnek sayısı,

N: Popülasyondaki işletme sayısı,

Nh: h'inci tabakadaki işletme sayısı,

S²h:h'inci tabakanın varyansı,

d:Populasyon ortalamasından izin verilen hata payı,

z: Hata oranına göre standart normal dağılım tablosundaki z değerini ifade etmektedir.

Populasyondaki işletmelerin arazi varlıklarının frekans dağılımları ve varyasyon katsayısı dikkate alınarak populasyon 3 tabakaya ayrılmıştır. Bunlar;0-50da,51-150 da ve 151-+ da'dır. Örnek hacminin tabakalara dağıtımı oransal yonteme göre yapılmıştır. Buna göre 1. Tabakada 21, ikinci tabakada 46 ve üçüncü tabakada 38 anket örneğe çıkmıştır. Böylece arazi kriterine göre ana kitledeki farklı büyüklükteki işletmelerin örnek kapsamında alınması sağlanmıştır.

2.2.3. Verilerin analizinde uygulanan yöntem

Anket yapılan tarım işletmelerinin ÇMVA sistemine göre analizlerini yapmak amacıyla, öncelikle işletme tipleri ve ekonomik büyüklük sınıfları belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin tipleri belirlenirken ÇMVA sisteminde tanımlanan 9 adet genel işletme tip sınıflaması esas alınmıştır. Bunlar (Çelik, 2017);

- Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği
- Uzmanlaşmış sebze yetiştiriciliği
- Uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği
- Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği (Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık)
- Uzmanlaşmış tahılla beslenen hayvancılık (kümes hayvancılığı)
- Karma bitkisel üretim işletmeleri
- Karma hayvancılık işletmeleri
- Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmeleri
- Sınıflandırılmayan işletmeler olarak belirlenmiştir.

Anket yapılan işletmelerin işletme tipleri, işletmede yetiştirilen ürünlerin, işletme bitkisel ve hayvansal üretim çıktısı içindeki payı esas alınarak belirlenmiştir. Buna göre yukarıda belirtilen temel faaliyet grubundaki ürünlerin, işletmenin toplam bitkisel ve hayvansal üretim

çıktısı içindeki payının 2/3 oranında yer alması durumunda işletmenin ilgili işletme tip grubunda olduğu esas alınmıştır (Çelik, 2017).

Tarım işletmelerinin ekonomik büyüklüklerini belirlemek amacıyla da "Toplam çıktı" kriteri esas alınmıştır. ÇMVA'da işletmeler 14 ekonomik büyüklük sınıfına ayrılmaktadır. Fakat anket yapılan işletme sayısının çok fazla olmaması nedeni ile, 14'lü sınıflamanın 6'lı Ekonomik büyüklük sınıflamasına karşılık gelen ekonomik büyüklük sınıfları dikkate alınmıştır. Bunlar (Çelik, 2017).

- 2.000 – 8.000euro çıktıya kadar büyüklükte olan işletmeler çok küçük,
- 8.000-25.000 euro çıktı sınıfında olan işletmeler küçük,
- 25.000-50.000euro çıktı sınıfında olan işletmeler ortanın altı,
- 50.000-100.000euro çıktı sınıfında olan işletmeler ortanın üstü,
- 100.000-500.000euro çıktı sınıfında olan işletmeler ise büyük,
- 500.000 ve üzeri euro çıktı sınıfında olan işletmeler ise çok büyük işletme olarak sınıflandırılmıştır (Çelik, 2017).

6'lı sınıflama da üç büyüklük grubu küçük (2.000-25.000 Euro), orta (25.000-100.000 Euro) ve büyük (100.000++ Euro) diye üç grup olarak analiz edilmiştir. İlgili üretim döneminde ortalama Euro değeri 17,41 TL olarak alınmıştır.

ÇMVA sisteminde, işletmelerin yıllık standart sonuçları, toplam çıktı, brüt işletme geliri, işletme net katma değeri ve işletme aile geliri kriterleri ile ölçülüp değerlendirilmektedir. ÇMVA sisteminde örnek olarak seçilen her bir işletme için hesaplanan gelir kriterleri, her bölgede işletme tipleri ve her bir işletme tipinde farklı ekonomik büyüklük sınıfları için hesaplanarak karşılaştırmalar yapılmaktadır (Çelik, 2017).

Bu çalışmada incelenen işletmelerin Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) sistemine göre standart sonuçları aşağıda belirtilen şekilde hesaplanmıştır(Çelik, 2017).

Toplam çıktı değeri işletmelerin bitkisel ve hayvansal üretim değerleri ile diğer gelirlerden

oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde diğer gelirler kapsamında elde edilen tarımsal destekler yer almıştır.

ÇMVA sisteminde toplam girdi masrafları genel olarak üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar ara tüketim masrafları, amortismanlar ve dışsal faktör masraflarıdır. Ara tüketim masrafları kendi içerisinde özel masraflar ve genel işletme masrafları diye iki ayrılmaktadır. Özel masraflar, tarım işletmelerinde, üretimine yer verilen faaliyetler ile ilgili ortaya çıkan masraflardır. Özel masraflar bitkisel üretimde özel masraflar, hayvansal üretimde özel masraflar ve ormancılık özel masrafları diye üçe ayrılmaktadır. Bu çalışmada incelenen işletmelerde ormancılık faaliyetlerine rastlanmadığından ormancılık özel masrafları hesaplanmamıştır.

Amortismanlar yeni edinme bedeli (benzer varlıkların ilgili dönemdeki maliyet veya cari fiyatları) üzerinden hesaplanmıştır.

Dışsal faktör masrafları ödenen ücretler, ödenen kiralar ve ödenen faiz masraf unsurlarından oluşmuştur.

İşletmelerin envanter kayıtlarından yararlanılarak işletmenin mevcutları ve alacakları ile borçları ve özvarlığını özet olarak gösteren bilanço tablosu ÇMVA metodolojisine göre hazırlanmıştır.

İşletme gelir unsurlarından brüt işletme geliri tarım işletmelerinin toplam çıktı değerinden ara tüketim masraflarının çıkartılıp, cari sübvansiyonlar ve vergi bakiyesinin eklenmesi ile hesaplanmaktadır (Çelik, 2017).Bu çalışmada işletmelerde elde edilen toplam çıktıdan ara tüketim masraflarının çıkarılması sonucunda brüt işletme geliri hesaplanmıştır.İşletme net katma değeri brüt işletme gelirinden amortismanların çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır.

İşletme aile geliri işletme net katma değerinden dışsal masrafların (ödenmiş, kira, faiz ve işgücü ücretleri toplamı) çıkartılıp, yatırım destek ve vergi bakiyesinin eklenmesi ile hesaplanmaktadır (Rehber vd., 2002).

Çalışma, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulu'nun

11.07.2024 tarihinde yaptığı toplantısında etik olarak uygun bulunmuştur.

3.ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışma kapsamında incelenen tarım işletmelerinin, işletme tipleri ve ekonomik büyüklükleri belirlenerek, ÇMVA sistemine göre, farklı işletme tiplerinin ekonomik büyüklük gruplarına göre standart sonuçları hesaplanmış ve analizleri yapılmıştır.

3.1. İncelenen işletmelerin işletme tip ve ekonomik büyüklük sınıfları

Araştırma alanında incelenen mısır üreten tarım işletmelerinin 3 işletme tipinde yer aldığı belirlenmiştir (Tablo 1). Bunlar, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipleridir. Çizelge 3.1'den de görüldüğü gibi incelenen işletmelerin %72,38'inin uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, %7,62'sinin uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve %20,00'sinin karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde yer aldığı saptanmıştır. Belirlenen işletme tiplerinde, işletmelerin ekonomik büyüklüğü incelendiğinde, örnek işletmelerin çoğunluğunun orta ve büyük işletme grubunda yer aldığı saptanmıştır. Araştırma yöresinde hayvansal üretimden

bağımsız danelik mısır üretiminin yaygın olması nedeni ile incelenen işletmeler büyük oranda tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde yer almıştır.

Kanat (2019) tarafından Orta Anadolu Tarım Havzasında yapılan çalışmada incelenen işletmelerin 4 işletme tipinde toplandığı tespit edilmiştir. İncelenen işletmelerin %61,64'ü uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, %20,21'i uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği, %16,10'u karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği ve %2,05'i uzmanlaşmış bahçe bitkileri yetiştiriciliği işletme tipleridir.

Aktürk ve Tekin (2023) tarafından TR21 bölgesinde yapılan çalışmada, işletmelerin %63,77'sinin ihtisaslaşmış tarla bitkileri, %25,45'inin karışık bitkisel ürün ve hayvancılık yetiştiriciliği, %7,49'unun ihtisaslaşmış otlak hayvancılığı ve %3,29'u ihtisaslaşmış meyve yetiştiriciliği işletme tipinde yer aldığı belirlenmiştir.

Çelik ve Direk (2008) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada incelenen işletmelerin AB sınıflandırmasına göre 6 farklı ekonomik büyüklük grubunda oldukları tespit edilmiştir. İşletmelerin %2,86'sının 4-6 ESU, %11,43'ü 8-12 ESU, %7,14'ünün 12-16 ESU, %35,71'inin 16-40 ESU, %21,43'ünün 40-100 ve % 21,43'ünün 100+ ESU büyüklük grubunda oldukları belirlenmiştir.

Tablo 1. İncelenen işletmelerin işletme tiplerine göre dağılımlar

İşletme tipleri	Sayı	Oran (%)	Ekonomik büyüklük		
			Sınıfı	(sayı)	Oran(%)
Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği	76	72,38	Küçük	21	27,63
			Orta	30	39,47
			Büyük	25	32,89
			Toplam	76	100,00
Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği	21	20,00	Küçük	4	19,05
			Orta	7	33,33
			Büyük	10	47,62
			Toplam	21	100,00
Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği	8	7,62	Küçük	1	12,50
			Orta	4	50,00
			Büyük	3	37,50
			Toplam	8	100,00
Genel toplam	105	100,00		105	100,00

3.2. İncelenen işletmelerinin ÇMVA sistemine göre standart sonuçları

3.2.1. Toplam çıktı değeri

Toplam çıktı değeri işletmelerin bitkisel ve hayvansal üretim değerleri ile diğer gelirlerden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde diğer gelirler kapsamında elde edilen tarımsal destekler yer almıştır, bunun dışında diğer bir gelir olmadığı saptanmıştır (Tablo 2).

İşletme tipleri itibariyle toplam çıktı yapısı incelendiğinde, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği yapan işletmelerde toplam çıktının %91,18'ini bitkisel üretim değeri, %8,21'ini hayvansal üretim değeri, %0,61'ini tarımsal destekler oluşturmaktadır. Bu işletme tipindeki ortalama toplam çıktı 1.459.427,67 TL'dir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde toplam çıktının %70,03'ü hayvansal üretim değerinden, %29,26'sı ise bitkisel üretim değerinden, %0,71'itarımsal desteklerden meydana gelmektedir. Bu işletme tipindeki ortalama toplam çıktı değeri 1.373.881,25 TL'dir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde ise toplam çıktının %55,91'i bitkisel üretim değeri, %43,29'u ise hayvansal üretim değeri, %0,79'u tarımsal desteklerdir. Bu işletme tipindeki ortalama toplam çıktı 2.214.204,14 TL'dir. İşletme tipleri ortalamasında toplam çıktının %77,40'ı bitkisel üretim değeri, %21,93'ü hayvansal üretim değeri, %0,67'si tarımsal desteklerdir. İşletme tiplerindeki ortalama toplam çıktı ise 1.603.865,14 TL'dir.

3.2.2. Toplam girdi masrafları

İncelenen işletmelerde işletme tipleri ve ekonomik büyüklüklerine göre toplam girdi masrafları ve oransal dağılımları Tablo 3'te verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği yapan işletmeler ortalamasında toplam girdi masrafları 942.836,30 TL'dir. Bu masrafın %69,96'sı ara tüketim masraflarından, %21,45'i amortisman masraflarından ve %8,59'u dışsal faktör masraflarından meydana gelmektedir. Bu işletme tipinde ölçek ekonomisinin etkisiyle, ekonomik büyüklük sınıfları arttıkça, toplam girdi masrafları

inde amortisman masrafları oranı düşmekte, ara tüketim ve dışsal masraf oranları artmaktadır.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeler ortalamasında girdi masrafları 1.140.612,50 TL'dir. Bu işletme tipinde toplam girdi masraflarının %76,51'i ara tüketim masraflarından, %17,24'ü amortisman masraflarından ve %6,25'i dışsal faktör masraflarından meydana gelmektedir. Bu işletme tipinde, işletmede yer verilen hayvancılık türleri ve yetiştirme yöntemlerine bağlı olarak ekonomik büyüklük sınıfları itibariyle masrafların oransal dağılımı farklılık arz etmektedir.

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeler ortalamasında girdi masrafları 1.266.573,72 TL'dir. Bu masrafın %78,96'sı ara tüketim masraflarından, %16,93'ü amortisman masraflarından ve %4,10'u dışsal faktör masraflarından meydana gelmektedir. Bu işletme tipinde ekonomik büyüklük sınıfları itibariyle amortisman masraflarının, işletme büyüklüğüne paralel olarak azaldığı, ara tüketim masraflarının ise arttığı görülmektedir. Aynı şekilde genel olarak dışsal masraflarda da azalış görülmektedir.

İncelenen tüm işletme tipleri ortalamasında toplam girdi masrafları 1.022.652,45 TL olarak belirlenmiştir. Tüm işletme tiplerindeki toplam girdi masraflarının oransal dağılımları incelendiğinde %72,75'inin ara tüketim masraflarından, %19,98'inin amortisman masraflarından ve %7,28'inin ise dışsal masraflardan meydana geldiği görülmektedir. Tüm işletme tiplerinde en yüksek girdi masrafının ara tüketim masrafı olduğu, ikinci sırada amortisman masraflarının, üçüncü sırada ise dışsal masrafların geldiği görülmektedir.

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ve uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde ortalama ara tüketim masraflarının yüksek olması, bu işletme tiplerindeki hayvancılık faaliyetinin entansif nitelikte olması nedeniyle yem maliyetlerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde daimi çoban istidamı bu işletme tipinde dışsal masrafların yükselmesine neden olmuştur.

Tablo 2. İncelenen işletmelerde toplam çıktı değeri

İşletme tipi	Ekonomik büyüklük sınıfı	Bitkisel üretim değeri		Hayvansal üretim değeri		Tarımsal destekler		Toplam çıktı	Oran (%)
		Değer (TL)	Oran (%)	Değer (TL)	Oran (%)	Değer (TL)	Oran (%)		
Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği	Küçük işletme	278.959,52	97,99	4.047,62	1,42	1.667,86	0,59	284.675,00	100
	Orta işletme	961.979,17	98,13	12.833,33	1,31	5.508,67	0,56	980.321,17	100
	Büyük işletme	2.656.565,76	87,93	345.360,00	11,43	19.221,96	0,64	3.021.147,72	100
	İşletmeler ort.	1.330.679,86	91,18	119.789,47	8,21	8.958,34	0,61	1.459.427,67	100
Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği	Küçük işletme	95.900,00	17,42	450.000,00	81,72	4.770,00	0,87	550.670,00	100
	Orta işletme	245.987,50	23,93	775.500,00	75,44	6.435,00	0,63	1.027.922,50	100
	Büyük işletme	711.933,33	33,75	1.381.666,67	65,50	15.963,33	0,76	2.109.563,33	100
	İşletmeler ort.	401.956,25	29,26	962.125,00	70,03	9.800,00	0,71	1.373.881,25	100
Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği	Küçük işletme	99.262,50	60,86	62.750,00	38,48	1.075,00	0,66	163.087,50	100
	Orta işletme	695.737,14	59,01	476.000,00	40,37	7.283,86	0,62	1.179.021,00	100
	Büyük işletme	2.073.215,00	55,15	1.654.800,00	44,02	31.264,00	0,83	3.759.279,00	100
	İşletmeler ort.	1.238.064,76	55,91	958.619,05	43,29	17.520,33	0,79	2.214.204,14	100
İşletme tipleri ortalaması		1.241.396,94	77,40	351.733,33	21,93	10.734,87	0,67	1.603.865,14	100

Tablo 3. İncelenen işletmelerde toplam girdi masrafları ve dağılımı (TL)

İşletme tipi	Ebü	Açıklaması	Ara tüketim masrafları	Amortisman masrafları	Dışsal faktör masrafları	Toplam girdi masrafları
Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği	Küçük işletme	Değer	136.645,00	125.468,57	11.164,29	273.277,86
		Oran (%)	50,00	45,91	4,09	100,00
	Orta işletme	Ortalama	410.887,58	161.583,33	45.590,00	618.060,92
		Oran (%)	66,48	26,14	7,38	100,00
	Büyük işletme	Ortalama	1.397.417,60	315.598,26	181.980,00	1.894.995,86
		Oran (%)	73,74	16,65	9,60	100,00
	İşletmeler ortalaması		659.626,48	202.267,06	80.942,76	942.836,30
Oran (%)		69,96	21,45	8,59	100,00	
Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği	Küçük işletme	Ortalama	538.200,00	118.500,00	59.400,00	716.100,00
		Oran (%)	75,16	16,55	8,29	100,00
	Orta işletme	Ortalama	639.117,50	228.115,00	92.500,00	959.732,50
		Oran (%)	66,59	23,77	9,64	100,00
	Büyük işletme	Ortalama	1.295.490,00	180.800,00	47.000,00	1.523.290,00
		Oran (%)	85,05	11,87	3,09	100,00
	İşletmeler ortalaması		872.642,50	196.670,00	71.300,00	1.140.612,50
Oran (%)		76,51	17,24	6,25	100,00	
Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği	Küçük işletme	Ortalama	80.654,38	77.675,00	3.750,00	162.079,38
		Oran (%)	49,76	47,92	2,31	100,00
	Orta işletme	Ortalama	517.660,00	179.072,89	12.635,71	709.368,61
		Oran (%)	72,97	25,24	1,78	100,00
	Büyük işletme	Ortalama	1.705.617,00	293.998,04	98.800,00	2.098.415,04
		Oran (%)	81,28	14,01	4,71	100,00
	İşletmeler ortalaması		1.000.114,64	214.485,27	51.973,81	1.266.573,72
Oran (%)		78,96	16,93	4,10	100,00	
İşletme tipleri ortalama			743.953,90	204.284,26	74.414,29	1.022.652,45
İşletme tipleri oran (%)			72,75	19,98	7,28	100,00

Toplam masraflar içinde amortisman giderlerinin payı uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği yapan işletme tipinde en yüksek düzeydedir. Bunu uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği yapan işletme tipleri izlemektedir. Bunun nedeni uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiren işletme tiplerinin ilde ölçek olarak daha büyük olmaları ve buna bağlı olarak daha fazla bina ve alet-makine varlığının olmasından kaynaklanmaktadır. Kanat (2019) tarafından Orta Anadolu Tarım Havzasında yapılan çalışma da incelenen işletmelerdeki toplam girdi masraflarının %85,37'sinin ara tüketim masraflarından %6,85'nin amortisman masraflarından ve %7,78'inin ise dışsal masraflardan meydana geldiği belirlenmiştir.

Aktürk ve Demirel (2020) tarafından Çanakkale ilinde buğday yetiştiren tarım işletmelerinin ÇMVA sistemine göre yapılan analizinde toplam girdi masraflarının büyük bir kısmının ara tüketim masraflarından meydana geldiği saptanmıştır. Çalışma bulgularına göre işletmeler ortalaması ara tüketim masrafları 98.369,04 TL dışsal masraflar 45.137,50 TL, amortismanlar 7.887,26 TL şeklinde sıralanmıştır.

3.2.3. İncelenen işletmelerde bilanço yapısı

İşletmede üretime tahsis edilen sermayenin tespiti ve uygulanan politikaların, işletmenin varlıklarında ortaya çıkardığı değişimleri belirlemek ve diğer taraftan işletmenin varlık ve maliyet etkinliğini sağlayıp sağlamadığını belirlemek amacıyla envanter kayıtları tutulmaktadır. Envanter kayıtlarından yararlanılarak, işletmenin mevcutları ve alacakları ile borçları ve özvarlığını özet olarak gösteren bilanço tablosu hazırlanmaktadır (Çelik, 2017).

İncelenen işletmelerde ÇMVA metodolojisine göre bilanço yapıları incelenmiştir. Tablo 4'te uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği yapan işletmelerin dönem sonu bilançoları bulunmaktadır.

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği yapan işletmelerin ortalama toplam varlıkları

10.776.914,25 TL'dir. Bu varlıkların %98,12'si sabit varlıklardan oluşmaktadır. Sabit varlıklar içerisindeki en yüksek pay arazi ve uzun ömürlü bitki sermayesine aittir. Cari varlıklar içerisindeki en yüksek pay ise tarımsal ürün stoklarındadır. Bu işletme grubunun pasif sermayesi incelendiğinde, pasif sermayenin %99,12'sinin öz kaynaklardan, %0,88'inin ise borçlardan meydana geldiği görülmektedir. Bu grupta yer alan işletmelerin varlıkları ve borçları işletme büyüklükleriyle doğru orantılı olup, işletmelerin ağırlıklı olarak öz sermayeye dayalı üretim yaptıkları tespit edilmiştir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin dönem sonu bilançoları incelendiğinde, bu işletme tipinde yer alan küçük işletmelerin 2.585.000,00 TL, orta işletmelerin 4.016.000,00 TL, büyük işletmelerin ise ortalama olarak 10.330.666,67 TL varlıkları bulunmaktadır. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin ortalama varlıkları 6.248.875,00 TL'dir. Bu işletme tipi ortalamasında varlıkların %92,13'ü sabit varlıklar, %7,87'si ise cari varlıklar oluşturmaktadır. Sabit varlıklar içerisindeki en önemli sermaye unsuru %58,19 ile arazi ve uzun ömürlü bitki sermayesi olup cari varlıklar içerisindeki en önemli sermaye unsuru ise %6,97 ile damızlık olmayan hayvan sermayesidir (Tablo 5). Bu işletme grubunun da öz kaynaklara dayalı olarak üretim yaptığı görülmektedir.

Tablo 6'da karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin dönem sonu bilançoları bulunmaktadır. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde ortalama varlıkları 10.939.952,90 TL'dir. Bu varlıkların %96,02'si sabit varlıklardan, %3,93'ü ise cari varlıklardan meydana gelmektedir. Bu gruptaki küçük işletmelerin ortalama varlıkları 1.597.500,00 TL, orta işletmelerin ortalama varlıkları 5.292.072,71 TL, büyük işletmelerin ortalama varlıkları ise 18.630.450,20 TL'dir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde toplam sermayenin %99,17'si öz kaynaklardan oluşmakta olup, sadece 0,83'lük kısmı borçlardan meydana gelmektedir.

Tablo 4.Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği yapan işletmelerde 2021-2022 dönem sonu bilançosu (TL)

Açıklama	Küçük işletme	Oran (%)	Orta işletme	Oran (%)	Büyük işletme	Oran (%)	İşletmeler ort.	Oran (%)
Arazi sermayesi	1.835.714,29	59,94	5.970.833,33	78,51	17.604.400,00	83,58	8.655.065,79	80,31
Uzun ömürlü bitki sermayesi	11.595,24	0,38	8.333,33	0,11	13.300,00	0,06	10.868,42	0,10
Arazi ıslah sermayesi	105.238,10	3,44	146.500,00	1,93	205.200,00	0,97	154.407,89	1,43
Bina sermayesi	523.190,48	17,08	696.833,33	9,16	1.279.720,00	6,08	840.592,11	7,80
Alet-makine sermayesi	570.000,00	18,61	731.433,33	9,62	1.402.200,00	6,66	907.473,68	8,42
Damızlık hayvan sermayesi	1.190,48	0,04	3.333,33	0,04	14.001,32	0,07	6.250,43	0,06
Se441 toplam sabit varlıklar	3.046.928,57	99,49	7.557.266,66	99,37	20.518.821,32	97,42	10.574.658,33	98,12
Para varlığı	11.190,48	0,37	19.433,33	0,26	136.000,00	0,65	55.500,00	0,51
Alacaklar	2.619,05	0,09	6.000,00	0,08	49.000,00	0,23	19.210,53	0,18
Damızlık olmayan hayvanlar	0,00	0,00	5.466,67	0,07	159.288,00	0,76	54.555,26	0,51
Tarımsal ürün stokları	1.885,71	0,06	17.355,00	0,23	199.480,00	0,95	72.990,13	0,68
Se465 toplam cari varlıklar	15.695,24	0,51	48.255,00	0,63	543.768,00	2,58	202.255,92	1,88
Se436 toplam varlıklar	3.062.623,81	100,00	7.605.521,66	100,00	21.062.589,32	100,00	10.776.914,25	100,00
Kısa vadeli borçlar	5.952,38	0,19	22.500,00	0,30	23.120,00	0,11	18.131,58	0,17
Uzun ve orta vadeli borçlar	0,00	0,00	45.000,00	0,59	178.400,00	0,85	76.447,37	0,71
Se485 toplam borçlar	5.952,38	0,19	67.500,00	0,89	201.520,00	0,96	94.578,95	0,88
Se501 öz kaynaklar	3.056.671,43	99,81	7.538.021,66	99,11	20.861.069,32	99,04	10.682.335,30	99,12
Pasif sermaye toplamı	3.062.623,81	100,00	7.605.521,66	100,00	21.062.589,32	100,00	10.776.914,25	100,00

Tablo 5. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde 2021-2022 dönem sonu bilançosu (TL)

Açıklama	Küçük işletme	Oran (%)	Orta işletme	Oran (%)	Büyük işletme	Oran (%)	İşletmeler ort.	Oran (%)
Arazi sermayesi	810.000,00	31,33	1.620.000,00	40,34	7.250.000,00	70,18	3.630.000,00	58,09
Uzun ömürlü bitki sermayesi	0,00	0,00	8.500,00	0,21	0,00	0,00	4.250,00	0,07
Arazi ıslah sermayesi	50.000,00	1,93	110.000,00	2,74	156.666,67	1,52	120.000,00	1,92
Bina sermayesi	1.050.000,00	40,62	952.500,00	23,72	1.410.000,00	13,65	1.136.250,00	18,18
Alet-makine sermayesi	450.000,00	17,41	867.500,00	21,60	538.333,33	5,21	735.625,00	11,77
Damızlık hayvan sermayesi	0,00	0,00	137.500,00	3,42	166.666,67	1,61	131.250,00	2,10
Se441 toplam sabit varlıklar	2.360.000,00	91,30	3.696.000,00	92,03	9.521.666,67	92,17	5.757.375,00	92,13
Para varlığı	0,00	0,00	10.000,00	0,25	53.000,00	0,51	24.875,00	0,40
Alacaklar	0,00	0,00	2.500,00	0,06	7.333,33	0,07	4.000,00	0,06
Damızlık olmayan hayvanlar	225.000,00	8,70	307.500,00	7,66	676.666,67	6,55	435.625,00	6,97
Tarımsal ürün stokları	0,00	0,00	0,00	0,00	72.000,00	0,70	27.000,00	0,43
Se465 toplam cari varlıklar	225.000,00	8,70	320.000,00	7,97	809.000,00	7,83	491.500,00	7,87
Se436 toplam varlıklar	2.585.000,00	100,00	4.016.000,00	100,00	10.330.666,67	100,00	6.248.875,00	100,00
Kısa vadeli borçlar	20.000,00	0,77	8.750,00	0,22	10.333,33	0,10	10.750,00	0,17
Uzun ve orta vadeli borçlar	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Se485 toplam borçlar	20.000,00	0,77	8.750,00	0,22	10.333,33	0,10	10.750,00	0,17
Se501 öz kaynaklar	2.565.000,00	99,23	4.007.250,00	99,78	10.320.333,34	99,90	6.238.125,00	99,83
Pasif sermaye toplamı	2.585.000,00	100,00	4.016.000,00	100,00	10.330.666,67	100,00	6.248.875,00	100,00

Tablo 6. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde 2021-2022 dönem sonu bilançosu (TL)

Açıklama	Küçük işletme	Oran (%)	Orta işletme	Oran (%)	Büyük işletme	Oran (%)	İşletmeler ort.	Oran (%)
Arazi sermayesi	306.250,00	19,17	3.515.714,29	66,43	14.921.000,00	80,09	8.335.476,19	76,19
Uzun ömürlü bitki sermayesi	57.500,00	3,60	15.929,00	0,30	34.950,00	0,19	32.904,90	0,30
Arazi ıslah sermayesi	151.250,00	9,47	129.285,71	2,44	213.500,00	1,15	173.571,43	1,59
Bina sermayesi	572.500,00	35,84	760.714,29	14,37	1.368.000,00	7,34	1.014.047,62	9,27
Alet-makine sermayesi	395.000,00	24,73	728.285,71	13,76	1.072.000,20	5,75	828.476,29	7,57
Damızlık hayvan sermayesi	12.500,00	0,78	65.000,86	1,23	200.500,00	1,08	119.524,10	1,09
Se441 toplam sabit varlıklar	1.495.000,00	93,58	5.214.929,86	98,54	17.809.950,20	95,60	10.504.000,52	96,02
Para varlığı	12.500,00	0,78	25.000,00	0,47	99.000,00	0,53	57.857,14	0,53
Alacaklar	0,00	0,00	5.714,29	0,11	16.000,00	0,09	9.523,81	0,09
Damızlık olmayan hayvanlar	90.000,00	5,63	46.428,57	0,88	702.000,00	3,77	366.904,76	3,35
Tarımsal ürün stokları	0,00	0,00	0,00	0,00	3.500,00	0,02	1.666,67	0,02
Se465 toplam cari varlıklar	102.500,00	6,42	77.142,86	1,46	820.500,00	4,40	435.952,38	3,98
Se436 toplam varlıklar	1.597.500,00	100,00	5.292.072,71	100,00	18.630.450,20	100,00	10.939.952,90	100,00
Kısa vadeli borçlar	5.000,00	0,31	7.142,86	0,13	23.000,00	0,12	14.285,71	0,13
Uzun ve orta vadeli borçlar	0,00	0,00	14.285,71	0,27	150.000,00	0,81	76.190,48	0,70
Se485 toplam borçlar	5.000,00	0,31	21.428,57	0,40	173.000,00	0,93	90.476,19	0,83
Se501 öz kaynaklar	1.592.500,00	99,69	5.270.644,14	99,60	18.457.450,20	99,07	10.849.476,71	99,17
Pasif sermaye toplamı	1.597.500,00	100,00	5.292.072,71	100,00	18.630.450,20	100,00	10.939.952,90	100,00

Tablo 7’de incelenen tüm işletme tipleri ortalaması olarak dönem sonu bilançoları bulunmaktadır. Tüm işletme tiplerinin ortalama varlıkları 10.464.528,52 TL olup bu varlıkları 97,41’i sabit varlıklardan %2,59’u ise cari varlıklardan meydana gelmektedir. Tüm işletme

tiplerinde sabit varlıkların yüksek olmasının nedeni arazi varlığının değerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Arazi ve uzun ömürlü bitki sermayesi toplam varlıkların %78,44’ünü oluşturmaktadır.

Tablo 7. İşletme tipleri ortalaması 2021-2022 dönem sonu bilançosu

Açıklama	TL	Oran (%)
Arazi Sermayesi	8.208.285,71	78,44
Uzun Ömürlü Bitki Sermayesi	14.771,46	0,14
Arazi Islah Sermayesi	155.619,05	1,49
Bina Sermayesi	897.809,52	8,58
Alet-Makine Sermayesi	878.580,97	8,40
Damızlık Hayvan Sermayesi	38.428,94	0,37
SE441 Toplam Sabit Varlıklar	10.193.495,66	97,41
Para Varlığı	53.638,10	0,51
Alacaklar	16.114,29	0,15
Damızlık Olmayan Hayvanlar	146.059,05	1,40
Tarımsal Ürün Stokları	55.221,43	0,53
SE465 Toplam Cari Varlıklar	271.032,86	2,59
SE436 Toplam Varlıklar	10.464.528,52	100,00
Kısa Vadeli Borçlar	16.800,00	0,16
Uzun ve Orta Vadeli Borçlar	72.857,14	0,70
SE485 Toplam Borçlar	89.657,14	0,86
SE501 Öz Kaynaklar	10.374.871,38	99,14
Pasif Sermaye Toplamı	10.464.528,52	100,00

Pasif sermaye incelendiğinde tüm işletmelerde üretimin daha çok öz kaynaklara bağlı bir şekilde yapıldığı görülmektedir. İncelenen tüm işletmelerde ortalama borçlar toplamının %18,74’ü kısa vadeli borçlardan, %81,26’sı ise orta ve uzun vadeli borçlardan meydana gelmektedir. Genel olarak ise pasif sermayenin %0,70’ini orta ve uzun vadeli borçlar, %0,16’sını kısa vadeli borçlar oluşturmakta olup geriye kalan %99,14’lük kısım öz kaynaklardan meydana gelmektedir.

Çiftçilerin orta ve uzun vadeli olarak bankadan almış oldukları borçların genel nedeninin traktör almak amaçlı olduğu tespit edilmiştir. Kişilere yapılan borçların ise genel olarak yılı içerisinde ödenmek üzere esnaflardan alınan ürünlere ait borçlar olduğu belirlenmiştir.

Kanat (2019) yılında yapılan çalışmalarda da benzer şekilde; toplam varlıkların büyük bir

kısımının sabit varlıklardan ve sabit varlıklar içerisinde de arazi varlıklarından meydana geldiği, ayrıca pasif sermayenin önemli bir kısmının da öz kaynaklardan oluştuğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Satırlı (2023) tarafından yapılan çalışma da işletmeler ortalaması bilançosunda pasif sermayenin %96,69’unun öz kaynaklardan meydana geldiği dolayısıyla öz kaynaklara bağlı bir üretim yapıldığı tespit edilmiştir. Aktif sermayenin ise işletmeler ortalamasında %98,54’ünün sabit varlıklardan, %1,46’sının cari varlıklardan oluştuğu saptanmıştır.

3.2.4. İncelenen İşletmelerde gelir yapısı
ÇMVA sisteminde, işletmelerin yıllık standart sonuçlarından gelir kriterleri, toplam çıktı, brüt işletme geliri, işletme net katma değeri ve işletme aile geliri kriterleri ile ölçülüp değerlendirilmektedir (Çelik, 2017). İncelenen işletmelere ait gelir kriterleri işletmeleri tip ve

ekonomik büyüklük sınıfları itibariyle incelenmiştir.

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi gelir tablosu Tablo 8'de verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde küçük işletme büyüklük grubunda toplam çıktının %96'sı toplam girdi masrafları, %52'si brüt işletme karı, %45,91'i amortismanlar ve %4'ü net işletme aile geliridir. Orta işletme büyüklük grubunda toplam çıktının %63,05'i toplam girdi masrafları, %58,09'u brüt işletme karı, %26,14'ü amortismanlar ve %36,95'i net işletme aile geliridir. Büyük işletme büyüklük grubunda toplam çıktının %62,72'si toplam girdi masrafları, %53,75'i brüt işletme karı, %16,65'i amortismanlar ve %37,28'i net işletme aile geliridir. Bu işletme tipi ortalamasında ise toplam çıktının %64,60'ı toplam girdi masrafları, %54,80'i brüt işletme karı, %21,45'i amortismanlar ve %35,40'ı net işletme aile geliridir.

Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin gelir tablosu Tablo 9'da verilmiştir. Tablo 9'da görüldüğü gibi bu işletme tipinde küçük işletme büyüklük grubunda toplam girdi masrafları toplam çıktıdan daha büyüktür. Bu nedenle bu grupta yer alan işletmelerin net bir işletme aile geliri bulunmamaktadır. İşletmelerdeki toplam çıktının %130,04'ü kadar işletmelerin toplam girdi masrafları olduğundan net işletme aile gelirinin toplam çıktıya oranı -30,04'tür. Toplam çıktının %2,26'sı brüt işletme karı, %16,55'i amortismanlardır. Orta işletme büyüklük grubunda toplam çıktının %93,37'si toplam girdi masrafları, %37,82'si brüt işletme karı, %23,77'si amortismanlar ve %6,63'ü net işletme aile geliridir. Büyük işletme büyüklük grubunda toplam çıktının %72,21'i toplam girdi masrafları, %38,59'u brüt işletme karı, %11,87'si amortismanlar ve %27,79'u net işletme aile geliridir. Bu işletme tipi ortalamasında ise toplam çıktının %83,02'si toplam girdi masrafları, %36,48'i brüt işletme karı, %17,24'ü amortismanlar ve %16,98'i net işletme aile geliridir.

Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi gelir tablosu Tablo 10'da verilmiştir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde küçük işletme büyüklük grubunda toplam çıktının %99,38'i toplam girdi masrafları, 50,55'i brüt işletme karı, %47,92'si amortismanlar ve %0,62'si net işletme aile geliridir. Orta işletme büyüklük grubunda toplam çıktının %60,17'si toplam girdi masrafları, %56,09'u brüt işletme karı, %25,24'ü amortismanlar ve %39,83'ü net işletme aile geliridir. Büyük işletme büyüklük grubunda toplam çıktının %55,82'si toplam girdi masrafları, %54,63'ü brüt işletme karı, %14,01'i amortismanlar ve %44,18'i net işletme aile geliridir. Bu işletme tipi ortalamasında ise toplam çıktının %57,20'si toplam girdi masrafları, %54,83'ü brüt işletme karı, %16,93'ü amortismanlar ve %42,80'i net işletme aile geliridir.

İşletme tipleri ortalaması olarak gelir tablosu Tablo 11'de verilmiştir. Tablo 11'den de görüldüğü gibi uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam çıktının %64,60'ı toplam girdi masrafları, %54,80'i brüt işletme karı, %21,45'i amortismanlar ve %35,40'ı net işletme aile geliridir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam çıktının %83,02'si toplam girdi masrafları, %36,48'i brüt işletme karı, %17,24'ü amortismanlar ve %16,98'i net işletme aile geliridir. Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam çıktının %57,20'si toplam girdi masrafları, %54,83'ü brüt işletme karı, %16,93'ü amortismanlar ve %42,80'i net işletme aile geliridir. Tüm işletme tipleri ortalamasında ise toplam çıktının %63,76'sı toplam girdi masrafları, %53,61'i brüt işletme karı, %19,98'i amortismanlar ve %36,24'ü net işletme aile geliridir.

Çelik ve Emre (2014) tarafından yapılan çalışmada toplam üretim değeri içinde brüt karın payı ekonomik büyüklük gruplarında %34,27 ile %71,18 arasında değişmekte olup, işletmeler ortalaması bu oran %67,18 olarak bulunmuştur.

Tablo 8.Uzmanlaşmış Tarla Ürünleri Yetiştiriciliği işletme tipi 2021-2022 dönem sonu gelir tablosu

Başarı kriterleri	Küçük		Orta		Büyük		İşletme tipi ortalaması	
	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)
TOPLAM ÇIKTI	284.675,00	100,00	980.321,17	100,00	3.021.147,72	100,00	1.459.427,67	100,00
Toplam bitkisel ve hayvansal Üretim çıktısı	283.007,14	99,41	974.812,50	99,44	3.001.925,76	99,36	1.450.469,33	99,39
Sübvansiyonlar	1.667,86	0,59	5.508,67	0,56	19.221,96	0,64	8.958,34	0,61
TOPLAM GİRDİ MASRAFLARI	273.277,86	96,00	618.060,92	63,05	1.894.995,86	62,72	942.836,32	64,60
1. Ara tüketim masrafları	136.645,00	50,00	410.887,58	66,48	1.397.417,60	73,74	659.626,49	69,96
a. Özel masraflar	60.711,67	44,43	200.238,17	48,73	814.219,40	58,27	363.652,32	55,13
b. Genel işletme masrafları	75.933,33	55,57	210.649,42	51,27	583.198,20	41,73	295.974,17	44,87
BRÜT İŞLETME KARI	148.030,00	52,00	569.433,58	58,09	1.623.730,12	53,75	799.801,18	54,80
2. Amortismanlar	125.468,57	45,91	161.583,33	26,14	315.598,26	16,65	202.267,06	21,45
İŞLETME NET KATMA DEĞERİ	22.561,43	7,93	407.850,25	41,60	1.308.131,86	43,30	597.534,12	40,94
3.dışsal masraflar	11.164,29	4,09	45.590,00	7,38	181.980,00	9,60	80.942,76	8,59
NET İŞLETME AİLE GELİRİ	11.397,14	4,00	362.260,25	36,95	1.126.151,86	37,28	516.591,36	35,40

Tablo 9.Uzmanlaşmış Hayvan Yetiştiriciliği işletme tipi 2021-2022 dönem sonu gelir tablosu

Başarı Kriterleri	Küçük		Orta		Büyük		İşletme Tipi Ortalaması	
	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)
TOPLAM ÇIKTI	550.670,00	100,00	1.027.922,50	100,00	2.109.563,33	100,00	1.373.881,25	100,00
Toplam bitkisel ve hayvansal Üretim çıktısı	545.900,00	99,13	1.021.487,50	99,37	2.093.600,00	99,24	1.364.081,25	99,29
Sübvansiyonlar	4.770,00	0,87	6.435,00	0,63	15.963,33	0,76	9.800,00	0,71
TOPLAM GİRDİ MASRAFLARI	716.100,00	130,04	959.732,50	93,37	1.523.290,00	72,21	1.140.612,50	83,02
1. Ara tüketim masrafları	538.200,00	75,16	639.117,50	66,59	1.295.490,00	85,05	872.642,50	76,51
a. Özel masraflar	480.500,00	89,28	555.160,00	86,86	1.055.590,00	81,48	733.488,75	84,05
b. Genel işletme masrafları	57.700,00	10,72	83.957,50	13,14	239.900,00	18,52	139.153,75	15,95
BRÜT İŞLETME KARI	12.470,00	2,26	388.805,00	37,82	814.073,33	38,59	501.238,75	36,48
2. Amortismanlar	118.500,00	16,55	228.115,00	23,77	180.800,00	11,87	196.670,00	17,24
İŞLETME NET KATMA DEĞERİ	-106.030,00	-19,25	160.690,00	15,63	633.273,33	30,02	304.568,75	22,17
3.dışsal masraflar	59.400,00	8,29	92.500,00	9,64	47.000,00	3,09	71.300,00	6,25
NET İŞLETME AİLE GELİRİ	-165.430,00	-30,04	68.190,00	6,63	586.273,33	27,79	233.268,75	16,98

Tablo 10. Karışık Bitkisel Ürün ve Hayvan Yetiştiriciliği işletme tipi 2021-2022 dönem sonu gelir tablosu

Başarı Kriterleri	Küçük		Orta		Büyük		İşletme Tipi Ortalaması	
	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)
TOPLAM ÇIKTI	163.087,50	100,00	1.179.021,00	100,00	3.759.279,00	100,00	2.214.204,14	100,00
Toplam bitkisel ve hayvansal Üretim çıktısı	162.012,50	99,34	1.171.737,14	99,38	3.728.015,00	99,17	2.196.683,81	99,21
Sübvansiyonlar	1.075,00	0,66	7.283,86	0,62	31.264,00	0,83	17.520,33	0,79
TOPLAM GİRDİ MASRAFLARI	162.079,38	99,38	709.368,61	60,17	2.098.415,04	55,82	1.266.573,72	57,20
1. Ara tüketim masrafları	80.654,38	49,76	517.660,00	72,97	1.705.617,00	81,28	1.000.114,64	78,96
a. Özel masraflar	53.969,38	100,00	354.155,71	100,00	1.217.464,50	100,00	708.076,79	100,00
b. Genel işletme masrafları	26.685,00	100,00	163.504,29	100,00	488.152,50	100,00	292.037,86	100,00
BRÜT İŞLETME KARI	82.433,13	50,55	661.361,00	56,09	2.053.662,00	54,63	1.214.089,50	54,83
2. Amortismanlar	77.675,00	47,92	179.072,89	25,24	293.998,04	14,01	214.485,27	16,93
İŞLETME NET KATMA DEĞERİ	4.758,13	2,92	482.288,11	40,91	1.759.663,96	46,81	999.604,23	45,15
3. dışsal masraflar	3.750,00	2,31	12.635,71	1,78	98.800,00	4,71	51.973,81	4,10
NET İŞLETME AİLE GELİRİ	1.008,13	0,62	469.652,39	39,83	1.660.863,96	44,18	947.630,42	42,80

Tablo 11. İşletme tipleri ortalaması 2021-2022 dönem sonu gelir tablosu

Başarı Kriterleri	Küçük		Orta		Büyük		İşletme Tipi Ortalaması	
	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)	TL	Oran (%)
TOPLAM ÇIKTI	1.459.427,67	100,00	1.373.881,25	100,00	2.214.204,14	100,00	1.603.865,15	100,00
Toplam bitkisel ve hayvansal Üretim çıktısı	1.450.469,33	99,39	1.364.081,25	99,29	2.196.683,81	99,21	1.593.130,28	99,33
Sübvansiyonlar	8.958,34	0,61	9.800,00	0,71	17.520,33	0,79	10.734,87	0,67
TOPLAM GİRDİ MASRAFLARI	942.836,30	64,60	1.140.612,50	83,02	1.266.573,72	57,20	1.022.652,45	63,76
1. Ara tüketim masrafları	659.626,48	69,96	872.642,50	76,51	1.000.114,64	78,96	743.953,90	72,75
a. Özel masraflar	363.652,30	38,57	733.488,75	64,31	708.076,79	55,90	460.715,21	45,05
b. Genel işletme masrafları	295.974,18	31,39	139.153,75	12,20	292.037,86	23,06	283.238,69	27,70
BRÜT İŞLETME KARI	799.801,19	54,80	501.238,75	36,48	1.214.089,50	54,83	859.911,24	53,61
2. Amortismanlar	202.267,06	21,45	196.670,00	17,24	214.485,27	16,93	204.284,26	19,98
İŞLETME NET KATMA DEĞERİ	597.534,13	40,94	304.568,75	22,17	999.604,23	45,15	655.626,98	40,88
3. dışsal masraflar	80.942,76	8,59	71.300,00	6,25	51.973,81	4,10	74.414,29	7,28
NET İŞLETME AİLE GELİRİ	516.591,37	35,40	233.268,75	16,98	947.630,42	42,80	581.212,69	36,24

İşletme net katma değerinin toplam üretim değeri içerisindeki payı %10,35 ile %61,38 arasında değişmekte ve işletmeler ortalaması %51,72 olarak bulunmuştur. İşletme başarı ölçütlerinden bir diğeri olan net işletme aile gelirinin toplam üretim değeri içindeki payı %-9,25 ile %44,04 arasında değişmekte olup, işletmeler ortalaması bu oranın %36,07 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 12’de incelenen işletmelerde dekara ve aktif sermayeye düşen standart sonuçlara yer verilmiştir. Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde dekara düşen toplam çıktı 8.063,14 TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde dekara düşen toplam çıktı 21.507,22 TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde dekara düşen toplam çıktı 13.748,55 TL’dir. İşletme tipleri ortalamasında dekara düşen toplam çıktı 9.541,70 TL’dir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde ve karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde hayvansal üretim çıktısının uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipine göre daha yüksek olması ve bu işletme tiplerinde ortalama arazi varlığının, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipine göre daha küçük olması nedeniyle bu işletmelerde dekara düşen toplam çıktı daha yüksektir.

Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde dekara düşen toplam girdi masrafları 5.209,04 TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde 17.855,55 TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde 7.864,48 TL’dir. İşletme tipleri ortalamasında ise 6.083,96 TL’dir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde hayvancılık masraflarının yüksek olması dekara düşen ortalama gideri yükseltmiştir.

Dekara düşen brüt işletme karı en yüksek olan işletme tipi 7.58,59 TL ile karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipidir. İşletmeler ortalamasında dekara düşen brüt kar 5.115,78 TL, işletme net katma değeri 3.900,45 TL ve net işletme aile geliri 3.457,75 TL’dir.

Birim aktif sermayeye düşen toplam çıktı, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde 0,14 TL, uzmanlaşmış hayvan

yetiştiriciliği işletme tipinde 0,22 TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde 0,20 TL’dir. İşletmeler ortalamasında ise 0,15 TL’dir.

Birim aktif sermaye düşen toplam girdi masrafları, uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde 0,09 TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde 0,18 TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde %0,12 TL’dir. İşletmeler ortalamasında bir birim aktif sermayeye düşen toplam girdi masrafı ise 0,10 TL’dir.

Birim aktif sermayeye düşen net işletme aile geliri ise uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde 0,05 TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde 0,04 TL, karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde 0,09 TL’dir. İşletmeler ortalamasında ise bir 0,06 TL’dir.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Konya ilinde mısır üretimi yapan tarım işletmelerinin Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) sistemine göre bazı standart sonuçları hesaplanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen tarım işletmelerinin %72,38’i uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği, %7,62’i uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve %20,00’si karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi olmak üzere üç tarım işletme tipinde oldukları saptanmıştır. Örneğe çıkan işletmelerin işletme tipleri itibariyle, büyük çoğunluğu orta ve büyük işletme grubunda yer almıştır.

İşletme tipleri ve ekonomik büyüklük sınıfları itibariyle standart sonuçlar incelendiğinde, işletme tiplerinde ekonomik büyüklük sınıflarına paralel çıktı değerlerinin artış gösterdiği fakat çıktı kombinasyonunun farklılık arz ettiği görülmektedir. Örneğin uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği yapan işletmelerde, küçük ve orta ekonomik büyüklük sınıfında hayvansal üretim değeri oranı düşüken büyük işletme sınıfında yüksek düzeydedir. Uzmanlaşmış hayvancılık işletmelerinde ise ekonomik büyüklük sınıfı arttıkça bitkisel üretim değerinin oranı artış

Tablo 12. Dekara ve aktif sermayeye düşen standart sonuçlar

Başarı Kriterleri	İşletme tipleri						İşletme tipleri ortalaması	
	Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği		Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği		Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği		TL/da	TL/Aktif sermaye
	TL/da	TL/Aktif sermaye	TL/da	TL/Aktif sermaye	TL/da	TL/Aktif sermaye		
TOPLAM ÇIKTI	8.063,14	0,14	21.507,22	0,22	13.748,55	0,20	9.541,70	0,15
Toplam bitkisel ve hayvansal üretim çıktısı	8.013,64	0,13	21.353,81	0,22	13.639,76	0,20	9.477,84	0,15
Sübvansiyonlar	49,49	0,00	153,41	0,00	108,79	0,00	63,86	0,00
TOPLAM GİRDİ MASRAFLARI	5.209,04	0,09	17.855,55	0,18	7.864,48	0,12	6.083,96	0,10
1. Ara tüketim masrafları	3.644,35	0,06	13.660,65	0,14	6.209,96	0,09	4.425,93	0,07
a. Özel masraflar	2.009,13	0,03	11.482,29	0,12	4.396,63	0,06	2.740,88	0,04
b. Genel işletme masrafları	1.635,22	0,03	2.178,36	0,02	1.813,34	0,03	1.685,04	0,03
BRÜT İŞLETME KARI	4.418,79	0,07	7.846,57	0,08	7.538,59	0,11	5.115,78	0,08
2. Amortismanlar	1.117,50	0,02	3.078,74	0,03	1.331,79	0,02	1.215,33	0,02
İŞLETME NET KATMA DEĞERİ	3.301,29	0,06	4.767,83	0,05	6.206,79	0,09	3.900,45	0,06
3. Dışsal masraflar	447,20	0,01	1.116,16	0,01	322,72	0,00	442,71	0,01
NET İŞLETME AİLE GELİRİ	2.854,10	0,05	3.651,67	0,04	5.884,08	0,09	3.457,75	0,06

göstermiştir. Karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletme tipinde ise küçük işletmelerde bitkisel üretim değerinin payı daha yüksek iken orta ve büyük işletme grubunda bitkisel ve hayvansal üretim değerlerinin payı orta düzeylerde olduğu görülmektedir. İşletme tiplerinde işletme büyüklüğü arttıkça bitkisel ve hayvansal üretim kombinasyonunun öne çıktığı saptanmıştır. Bu sonuçta ekonomik büyüklük arttıkça tarım işletmelerinin sermaye yapılarının uygunluğu ve tarımı daha kapsamlı düzeyde yapma yaklaşımının etkili olduğu gözlenmiştir.

İncelenen işletmelerde toplam girdi masraf yapıları incelendiğinde; uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiriciliği işletme tipinde, toplam girdi masraflarının %69,96'sı ara tüketim masraflarından, %21,45'i amortismanlardan, %8,59'u dışsal masraflardan meydana gelmektedir. Uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde toplam girdi masraflarının, %76,51'i ara tüketim masraflarından, %17,24'ü amortismanlardan, %6,25'i dışsal masraflardan meydana gelmektedir. Karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletme tipinde ise toplam girdi masraflarının %78,96'sı ara tüketim masraflarından, %16,93'ü amortismanlardan, %4,10'u dışsal masraflardan meydana gelmektedir. Bu sonuçlar uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği ve karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletme tiplerinde materyal masraflarının daha yüksek düzeyde, uzmanlaşmış tarla bitkileri yetiştiren işletme tipinde ise sabit varlıklara bağlı amortismanların önemli düzeyde olduğunu göstermektedir.

İşletmelerde bilanço yapıları incelendiğinde, işletme tip ve ekonomik büyüklük sınıfları itibariyle oransal olarak farklılık arz ettiği, ve sermayenin büyük kısmını arazi sermayesinin oluşturduğu görülmektedir. İşletmelerde arazi sermayesini bina ve alet-makine sermayesinin izlediği saptanmıştır. Türkiye'de arazi değerlerinin yüksek düzeyde oluşması da bu konuda etkili olmuştur. Diğer taraftan işletmelerde borç oranlarının düşük olduğu ve öz sermayeye dayalı üretimin yaygın olduğu belirlenmiştir.

İşletmelerin gelir tabloları incelendiğinde, uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme

tipi ortalamasında toplam çıktının %64,60'ı toplam girdi masrafları, %35,40'ı net işletme aile geliri olduğu, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam çıktının %83,02'si toplam girdi masrafları, %16,98'i net işletme aile geliri olduğu, Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipi ortalamasında toplam çıktının %57,20'si toplam girdi masrafları, %42,80'i net işletme aile geliri olduğu saptanmıştır. Toplam çıktı değeri içinde en yüksek işletme aile geliri oranı karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletme tipinde olduğu belirlenmiştir. İşletmelerde karlılık oranlarında işletme tiplerinin etkisi olmakla birlikte, maliyet etkinliği ve ilgili cari yılda bitkisel ve hayvansal ürün fiyatlarının da etkisi olmaktadır. Fakat genel anlamda tarımın yapısı gereği bitkisel ve hayvansal üretime birlikte yer verilmesi durumunda işletme kaynaklarının etkin kullanılmasına katkı sunduğu görülmektedir.

İşletme geneli olarak incelenen standart sonuçlardan kısmi verimlilik analizleri yapılarak işletme tiplerinin verimlilik yapıları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda işletme tipleri itibariyle birim aktif sermayeye düşen toplam çıktı değeri uzmanlaşmış tarla bitkileri işletme tipinde 0,14 TL, uzmanlaşmış hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde 0,22 TL ve karışık bitkisel ürün ve hayvancılık işletme 0,20 TL olduğu belirlenmiştir. İşletme tiplerinde birim sermayeye düşen işletme net katma değeri oranı ise sırasıyla; %6, %5 ve %9'dur. Birim sermayeye düşen çıktı değeri, uzmanlaşmış hayvan yetiştiren işletme tipinde daha yüksek iken birim sermayeye düşen işletme net katma değeri karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde olduğu saptanmıştır. Bu da maliyet etkinliğinin karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde daha iyi olduğunu veya işletme kaynaklarının bitkisel ve hayvansal üretim kombinasyonunda daha iyi değerlendirildiğini göstermektedir.

Ülkemizdeki birçok tarım işletmesinde muhasebe kayıtlarının düzenli olarak tutulduğu bir muhasebe sistemi olmadığından hem gelirler hem de giderler açısından birçok hesap kalemi yeteri kadar değerlendirilememektedir. Bu nedenle, tarımsal işletmelerde doğru ve sürekli veri akışını

sağlayacak bir kayıt sisteminin oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda hem AB’de uygulanması ve hem de Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Türkiye’de uygulamaları devam eden ÇMVA önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu muhasebe uygulamasının Türkiye’de geliştirilmesi, tarım işletmelerinin etkin yönetimi ve daha uygun politika kararlarının alınması açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Aktürk, A. Demirel, G. (2020). Çanakkale’de Buğday Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) Sistemine Göre Analizi. Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 8(12): 2738-2748, 2020

Aktürk, D., Tekin B. (2023).TR21 Bölgesindeki Tarım İşletmelerinin Avrupa Birliği Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) Sistemine Göre İşletme Tipolojilerinin Belirlenmesi. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi(TEAD), Cilt:9, Sayı:2, Sayfa:130-142

Çelik, Y., Direk, M. (2008). Konya İlinde Havuç Üretimi Yapan Tarım İşletmelerinin AB Tarımsal Muhasebe Veri Ağı Sistemine Göre Sınıflandırılması ve İşletme Başarı Ölçütlerinin Karşılaştırılması, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Proje No; TOGAV-1070714.

Çelik, Y., Emre, M. (2014). The Effect of Economic Size on Profitability of Apple Farms. Bulgarian Journal of Agricultural Science, 20 (No 1) 2014, 46-50.

Çelik, Y. (2017). AB Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi (Veri Toplama ve Analiz Yöntemi). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık. 1. Baskı.

Direk, M., Erol A.S. (2012). Konya İli Çumra İlçesinde Mısır Üretimi Yapan Tarım İşletmelerinin Avrupa Birliği Tarımsal Muhasebe Veri Ağı (FADN) Sistemine Göre Sınıflandırılması Ve İşletme Başarı Ölçütlerinin

Karşılaştırılması. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. Konya. Eylül 2012.

Fidan, H. (2018). Tarım Muhasebesinin Tanımı, Önemi ve Amaçları. Balkan ve Yakındoğu Sosyal Bilimler Dergisi. 2018:04 (1).

Kanat, Z. (2019). Orta Anadolu Tarım Havzasında Farklı İşletme Tiplerinin ve Bu İşletmelerde Üretilen Bitkisel Ürünlerin Rekabet Üstünlüklerinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma. Konya: Selçuk Üniversitesi. Doktora Tezi.

Korkmaz, Z. Y. (2014). Tokat İli Kazova Bölgesinde Meyve Yetiştiren İşletmelerin Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemine (FADN) Göre Sınıflandırılması ve Değerlendirilmesi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi: Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi

Ovalı, S. (2009). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Tarım İşletmeleri Muhasebe Veri Ağı (FADN) Sistemine Türkiye’nin Uyumu. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi. Doktora Tezi.

Rehber, E, Tipi T, Aksüyek, M. (2002). Tarım İşletmeleri Muhasebe Veri Ağı, Tanımlar ve Uygulama Rehberi. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Yayın No:231 Ankara.

Satırlı, M. (2023). Tarımsal Kuraklığın Uzmanlaşmış Tarla Bitkileri Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Faaliyet Sonuçlarına Etkisi: Konya İli Örneği. Konya:Selçuk Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi

Saner, G., Engindeniz, S., Işın, Ş., Işın, F., Kılıç, M., Adanacıoğlu, H., Bektaş, Z., Salalı, E., Çınar G., Tosun, D.,Çiftçi, K. (2017). Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Menemen Araştırma Uygulama ve Üretim ÇiftliğineYönelik Kayıt Sistemi Programının Geliştirilmesi Üzerine Bir Pilot Uygulama. Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg., 2017, 54 (4):465-473ISSN 1018 – 8851

Tokay, S.H., Deran A. (2011). Tarım Sektöründe Ve Tarım Sektörünün Önemli Bir Alt Dalı Olan Meyve Bahçesi İşletmelerinde Muhasebenin Gereği, Belge ve Defter Düzeni. Niğde

Üniversitesi İİBF Dergisi, 2011, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 40-55

Yamane, T. (1967) Elementary Sampling Theory. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.